

HISTORIA MIASTA I GMINY SIEWIERZ

SIEWIERZ

Siewierz należy do najstarszych grodów w Polsce, jednakże jego początki nie są znane, bowiem nie zachowały się dawne dokumenty, zaś dotąd nie przeprowadzono odpowiednich badań archeologicznych. Pierwsza wzmianka historyczna znajduje się w dokumencie legata papieskiego Idziego z 1125 r. w którym napisano, iż klasztor Benedyktów w Tyńcu pod Krakowem pobierał część opłat z targu i jatki w Siewierzu. Dalszym dowodem istnienia grodu oraz jego funkcji w handlu śląsko-małopolskim jest fakt działalności komory celnej w Siewierzu, z której dochody pobierał konwent norbertanek z Rybnika w 1233 r. W początkach swego istnienia Siewierz wchodził w skład kasztelanii bytomskiej w granicach ziemi krakowskiej. W 1177 r. Kazimierz Sprawiedliwy podarował Bytom, Oświęcim i Siewierz Mieszkowi Płatonogiemu, księciu raciborskiemu. W początkach XIII w. Siewierz był już siedzibą kasztelanów, bowiem stare śląskie dokumenty wymieniają nazwiska pierwszych kasztelanów: Jakse i Wawrzyńca. Gród siewierski w tym czasie położony był wokół kościoła św. Jana Chrzyciela, a więc na terenie obecnego cmentarza grzebalnego. Prawdopodobnie w 1241 r. po spaleniu grodu przez Tatarów przeniesiono osadę w dolinę Czarnej Przemszy chronioną rzeką i rozległymi bagnami. W 1276 r. Siewierz otrzymał prawa miejskie, jednakże nie zachował się dokument lokacyjny. W czasie rozbitcia dzielnicowego Siewierz był miejscem znanych bitew. W 1289 r. wojska Władysława Łokietka rozbiły wojska książąt śląskich w walce o tron krakowski, a w 1292 r. Wacław II czeski zwyciężył wojska polskie i zajął Kraków. Odrębność terytorialną ziemi siewierskiej po raz pierwszy stwierdzono w dokumencie z 1266 r., wspominającym o "districtus severiensis". Po śmierci księcia opolskiego Władysława w 1281 r., dystrykt siewierski przeszedł we władanie Kazimierza I Bytomsko-Kozielskiego. Do 1337 r. dystrykt siewierski pozostawał we władaniu książąt bytomskich, którzy w tym właśnie roku sprzedali go Kazimierzowi Cieszyńskiemu. Po raz pierwszy w 1341 r. użyto formy „księstwo siewierskie". Ponieważ księstwa bytomskie i cieszyńskie stanowiły lenna czeskie, przeto także ziemia siewierska ciążyła ku Czechom, Książę cieszyński Wacław nie mając potomstwa, popadłszy w kłopoty finansowe, sprzedał księstwo siewierskie w dniu 30 grudnia 1443 r. biskupowi krakowskiemu Zbigniewowi Oleśnickiemu. Umowa kupna i sprzedaży wymienia miasta: Czeladź, Koziegłowy i Siewierz oraz wioski: Gołuchowice, Łagisza, Wojkowice Komorne, Rzeniszów, Nowa Wieś, Strzyżowice, Sączów, Myszkowice, Tapkowice, Wojkowice Kościelne, Dąbie, Rogoźnik, Twardowice, Sadowie, Winowno, Będusz, Żelisławice, Bobrowniki, Grodziec i Ożarówce. Księstwo posiadało powierzchnię 607 km². Ziemia siewierska stała się udziałnym księstwem pozostającym we władaniu biskupów krakowskich. Od 1486 r. biskup krakowski Jan Rzeszowski zaczął używać tytułu księcia siewierskiego, tytuł ten przetrwał do śmierci biskupa Feliksa Turskiego w 1770 r. Biskup krakowski jako książę siewierski kumulował w swym ręku władzę ustawodawczą i sądowniczą, wydając statuty oraz przywileje dla poszczególnych stanów księstwa, a zwłaszcza dla szlachty. Od 1474 r. biskupi nadawali szlachectwo, a otrzymali je w XVIII w. między innymi: Michał i Kazimierz Bontaniowie, Benedykt Eminowicz i Wojciech Dziembowski. Księstwo mimo opieki Korony miało znaczną samodzielność. Posiadało własne wojsko, w którym obowiązkowo służyła miejscowa szlachta. Znany jest przypadek, iż wojska księstwa za biskupa Gembickiego przekroczyły granice Korony i stłumiło na Podhalu powstanie Kostki Napierskiego. Siewierz jako stolica Księstwa, siedziba sądów biskupich i centrum handlowe, był w XVII w. miastem znaczącym. Placem centralnym miasta był czworokątny Rynek zwany Wielkim. Z rynku wychodziły trzy ulice: Bytomska, Koziegłowska i Krakowska, a od strony północnej plac targowy. W centrum Rynku stał murowany dwupiętrowy Ratusz, wybudowany na podstawie przywileju z 1580 r. Miasto i mieszczenie otrzymali wiele przywilejów od biskupów krakowskich. Przywileje te obejmowały preferencje w handlu, zwolnienia od opłat w okresie klęsk żywiołowych, ułatwienia dla rzemiosła oraz nadania gruntów rolnych i leśnych. Do dzisiaj siewierzanie korzystają z przychylności biskupów, którzy nadali na wieczne czasy mieszczanom lasy i łąki o powierzchni około 1500 ha. Aktualnie gruntami tymi administruje w imieniu starych rodzin siewierskich Spółka Leśno-Gruntowa. Siewierz wraz z okolicą był poważnym ośrodkiem przemysłowym. W wiekach XIII-XIV kopano i wytapiano tu srebro i ołów. W wiekach

XV-XVIII działały liczne kuźnice żelaza, bazujące na lokalnych zasobach rud żelaza. W początkach XVII w. Przebywał w Siewierzu znany kuźnik Walenty Roździeński, pisząc tu słynny poemat "Officina ferraria". Potęga gospodarcza miasta opierała się na korzystnym położeniu geograficznym, na skrzyżowaniu licznych szlaków handlowych. Komory celne: siewierska, będzińska i koziegłowska obsługiwały szlak śląsko-ruski, który odgrywał najpoważniejszą rolę w handlu lądowym szlacheckiej Rzeczypospolitej. Panowanie biskupów krakowskich oraz niezależność terytorialna księstwa zakończyły się w czasie obrad Sejmu Wielkiego. Na podstawie ustaw z 1790 r. i 1791 r. Księstwo zostało włączone do Korony, jako osobna jednostka terytorialna w woj. krakowskim, Zaprowadzone zostały porządki skarbowe i sądownicze według zasad obowiązujących w Koronie. Król Stanisław August specjalnym aktem z dnia 27 kwietnia 1792 r. potwierdził przywileje nadane miastu przez biskupów krakowskich oraz nadał miastu nowy herb. Po III rozbiórce Polski ziemia siewierska została zagarnięta przez Prusaków i włączona do Prus, jako tzw. Nowy Śląsk, Siewierz stał się miastem powiatowym. Po zajęciu w 1807 r. Siewierza przez wojska francuskie, Napoleon Bonaparte reaktywował Księstwo Siewierskie i nadał je marszałkowi Lannes księciu de Montebello. Po upadku Napoleona ziemia siewierska została zajęta przez wojska rosyjskie, a księstwo zlikwidowane, Odtąd Siewierz aż do 1914 r. znajdował się pod zaborem rosyjskim. W II połowie XIX w., na skutek braku kolei i przemysłu, obserwuje się stopniowy upadek ekonomiczny miasta, a tym samym pozycji w regionie. Po powstaniu styczniowym, w którym Siewierz brał udział, nastąpił upadek miasta. W wyniku reformy administracyjnej przeprowadzonej przez władze carskie, Siewierz utracił prawa miejskie. Nie był nawet siedzibą gminy, bo ta do 1890 r. znajdowała się w pobliskim Sulikowie. Odzyskanie niepodległości w 1918 r. ożywiło nieco prowincjonalny Siewierz. Zbudowano szkołę powszechną, sanatorium, Dom Ludowy oraz kopalnię galmanu Wiktor Emanuel. W 1930 r. odsłonięto pomnik siewierzan poległych w walce o niepodległość. W okresie międzywojennym Siewierz wraz z całym powiatem zawierciańskim powstałym w 1927 r. należał do woj. kieleckiego. W czasie II wojny światowej Siewierz znalazł się w granicach Rzeszy. Ludność poniosła w czasie wojny znaczne straty, bowiem zginęło około 300 mieszkańców. W tym czasie Siewierz stał się siedzibą okręgu urzędowego, obejmującego gminy zbiorcze: Siewierz, Mierzęcice i Pińczyce. Po zakończeniu wojny ziemia siewierska wraz z całym powiatem zawierciańskim została przyłączona do województwa śląsko-dąbrowskiego. Siewierz zaczął powoli odzyskiwać dawną pozycję w regionie. W 1946 r. reaktywowano dekanat siewierski, w 1947 r. oddano do użytku Liceum Ogólnokształcące, a w 1962 r. przywrócono prawa miejskie i nadano herb. Duża reorganizacja administracji terenowej przeprowadzona w 1973 r. zlikwidowała gromady, spowodowała przyłączenie do miasta i gminy sąsiednich wsi: Brudzowic, Dziewek, Gołuchowic, Żeliszawic, Podwarpia, Wojkowic Kościelnych, Kuźnicy Warężyńskiej i Trzebieszawic. Tak więc po 180 latach nastąpiło zjednoczenie części ziemi siewierskiej. W latach 70-tych nastąpił dalszy rozwój siewierskiego przemysłu. Zbudowano nowoczesną Wytwórnę Gazów Technicznych POLGAZ oraz trzy kopalnie dolomitów: SIEWIERZ, PODLEŚNA i NOWA WIOSKA. W latach tych Siewierz zasłynął w kraju z szeregu inicjatyw gospodarczych, zdobywając tytuły i nagrody w konkursach o tytuł MISTRZA GOSPODARNOŚCI. Ze środków państwowych, własnych i nagród zbudowano wiele obiektów użyteczności publicznej, jak Dom Kultury i Przedszkole. Rozbudowano Szkołę Podstawową i budynek Urzędu Miasta. Przebudowano Rynek, zmodernizowano ulice i drogi, wykonano sieć wodociągową i hydrofornię. Zmiany polityczne jakie zaszły w kraju po 1989 r., nie zwolniły tempa rozwoju miasta. Zbudowano sieć gazociągową, rozbudowano sieć telefoniczną w gminie, wyremontowano zabytkowy budynek starej gminy, uruchomiono także miejską komunikację autobusową. Siłami i środkami wiernych parafii św. Macieja Ap, wyremontowano siewierskie kościoły.

BRUDZOWICE

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1337 r. Wieś należała początkowo do książąt cieszyńskich a po kupnie Księstwa Siewierskiego w 1443 r. stała się własnością biskupów krakowskich. Po przyłączeniu księstwa do Korony w 1791 r., Brudzowice były wsią rządową w ramach ekonomii sulikowskiej. W 1864 r. nastąpiło uwłaszczenie chłopów. Pierwsza szkoła powstała w 1892 r. W czasie II wojny światowej wysiedlono większość mieszkańców wsi. Po wojnie wieś rozbudowano, wzrosła jej ranga. W latach 1955-73 była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej dla wsi Brudzowice. Obecnie we wsi działa Zespół Szkół

obejmujący szkołę podstawową i gimnazjum, znajduje się też remiza OSP, funkcjonuje sieć wodociągowa, gazociągowa i telefoniczna. W granicy z Siewierzem funkcjonują Górnicze Zakłady Dolomitowe S.A. We wsi działa Ochotnicza Straż Pożarna, Orkiestra Dęta, Koło Gospodyń Wiejskich, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne „NIWY” oraz Ludowy Klub Sportowy "NIWY". W 1977 r. erygowano parafię rzymsko-katolicką, kościół konsekrowano w 1988 r.

DZIEWKI

Wieś leży przy starym trakcie handlowym z Siewierza do Koziegłów. Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1426 r. Dziewki były wsią szlachecką, od 1688 r. do uwłaszczenia chłopów, stanowiły własność rodziny Zalassowskich. Pierwszą szkołę utworzono w połowie XIX w., w której nauczycielem był Kazimierz Brocki. Aktualnie we wsi funkcjonuje szkoła podstawowa, działa Ochotnicza Straż Pożarna i Koło Gospodyń Wiejskich. We wsi istnieje sieć wodociągowa, gazociągowa i telefoniczna

GOŁUCHOWICE

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1372 r. Wieś należała do książąt cieszyńskich a po kupnie Księstwa Siewierskiego w 1443 r. przeszła na własność biskupów krakowskich. W XVIII w. wycięto lasy na potrzeby kuźnic biskupich. We wsi był młyn i stawy. Wieś należała w XIX w. do gminy Sulików a od 1925 r. do Gminy Siewierz. Aktualnie we wsi znajduje się Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy, remiza Ochotniczej Straży Pożarnej, działa Ochotnicza Straż Pożarna. Wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną.

WOJKOWICE KOŚCIELNE

Jedna z najstarszych miejscowości na ziemi siewierskiej. Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1325 r., jednakże wg historyków wieś jest znacznie starsza, bowiem kościół może pochodzić z lat 1220 -1229, z czasów biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża. Początkowo wieś była własnością książęcą, później od 1380 r. stała się własnością szlachecką. Od 1730 r. do 1795 r. stanowiła własność kapituły katedralnej krakowskiej, później zabrana przez rząd pruski. W średniowieczu nad Czarną Przemszą stały dwa młyny i karczma. Wieś wiele razy była palona i niszczone. Między innymi w XIII w. przez Tatarów, w II połowie XV w. przez śląskie oddziały zbrojne, a w XVII w. przez Szwedów. W czasach Królestwa Polskiego była własnością rządową. W okresie międzywojennym był tam folwark administrowany przez Sejmik Będziński. Po wojnie powstała Spółdzielnia Produkcyjna PRAWDA. Wojkowice Kościelne były siedzibą parafii od XIII w. Pierwsza wzmianka historyczna o szkole parafialnej pochodzi z 1598 r. W 1864 r. Wojkowice stały się siedzibą gminy, a od 1866 r. Sądu Gminnego. Od 1977 r. wieś znajdowała się w granicach miasta i gminy Siewierz. Aktualnie we wsi funkcjonują: Zespół Szkolno - Przedszkolny, apteka, remiza, biblioteka i Dom Nauczyciela. Wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną. W części południowej położona jest Kopalnia Piasku „Kuźnica Warężyńska”. We wsi działa Ochotnicza Straż Pożarna, Koło Gospodyń Wiejskich oraz Młodzieżowa Orkiestra Dęta.

WARĘŻYN, KUŹNICA WARĘŻYŃSKA

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1443 r. Była tu granica celna Księstwa Siewierskiego. Wieś leżała na prawym wysokim brzegu Czarnej Przemszy, ale po pożarze w XV w, została przeniesiona. Do 1790 r. stanowiła własność proboszczów siewierskich, którzy mieli tu dwór i folwark. Pod koniec XVII w. od strony południowo-wschodniej stała kuźnica żelaza, obok której powstała osada Kuźnica Waręska. Kuźnica Waręska zwana także Wielką, zakupiona w 1730 r. przez biskupów siewierskich, zmieniła później lokalizację. Powstały z niej trzy kolonie: Podleśna, Piaskowa i Kuźnica Warężyńska. Po roku 1790 Warężyn

i Kuźnica Waręska stały się wsiami rządowymi do czasu kolonizacji w 1854 r. Aktualnie wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną.

ŻELISŁAWICE

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1376 r. Była to wieś szlachecka w Księstwie Siewierskim. Od 1688 r. aż do parcelacji w 1864 r. należała do rodziny Zalassowskich. Od 1864 do 1955 r. znajdowała się w granicach administracyjnych gminy Pińczyce. W latach 1955 -1973 była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej. Pierwsze wzmianki historyczne o szkole w żeliszławicach pochodzą z 1850 r., Ochotniczą Straż Pożarną utworzono w 1925 r., a Koło Gospodyń Wiejskich w 1931 r. Po II wojnie światowej nastąpił dynamiczny rozwój wsi. W 1948 r. wzniesiono nowy budynek szkoły podstawowej. W 1958 r. erygowano parafię rzymsko-katolicką, a w 1964 r. konsekrowano nowy kościół. Aktualnie we wsi znajduje się: Zespół Szkolno Przedszkolny, remiza i biblioteka. Wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną. Działa tu Ochotnicza Straż Pożarna, Orkiestra Dęta, Koło Gospodyń Wiejskich oraz Ludowy Klub Sportowy "Ostoja"

PODWARPIE

Jedna z najmłodszych wsi na ziemi siewierskiej. Powstała pod koniec XIX w. na południowych stokach wzgórza Warpie, gdzie w wiekach średnich była kopalnia kruszcu. Wieś swój rozwój zawdzięcza korzystnemu położeniu przy trasie szybkiego ruchu Katowice-Częstochowa. Wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną. W Podwarpiu działa Ochotnicza Straż Pożarna i Koło Gospodyń Wiejskich.

LEŚNIAKI

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1787 r. Była to osada leśna. W latach 1864 -1955 znajdowała się w granicach administracyjnych gminy Pińczyce, a następnie Gromady Żeliszławice. Wieś posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną. We wsi działa Ochotnicza Straż Pożarna i Koło Gospodyń Wiejskich.

CZEKANKA

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1789 r. Jest to wieś o charakterze letniskowym, przy drodze do Myszkowa. Posiada sieć wodociągową, gazociągową i telefoniczną.

TULISZÓW

Pierwsza wzmianka historyczna pochodzi z 1432r. a wspomniana wieś występuje pod nazwą "Tholischow". Wieś była własnością szlachecką a od 1665r. należała do parafii Siewierz. W 1783r. przynależała już jednak do parafii Wojkowice Kościelne. W latach 60. XX w. wieś wysiedlono w związku z budową zbiornika wodnego przeczycko-siewierskiego. Mieszkańcy wybudowali się w większości na swoich polach leżących powyżej rzeki.

Od 1929 r. w Tuliszowie funkcjonuje Ochotnicza Straż Pożarna, a w latach 60. wybudowano remizę strażacką. W sołectwie funkcjonuje także Koło Gospodyń Wiejskich założone w 1968r. a jego Przewodniczącą od początku do dziś jest Alicja Frączek.

